

УДК 37.037(09)(051)

Ірина Карпич

**ПРОБЛЕМИ ПІОНЕРСЬКОЇ РОБОТИ СЕРЕД ЖОВТЕНЯТ НА
СТОРИНКАХ ЖУРНАЛУ «ДИТЯЧИЙ РУХ»
(20-ТІ – ПОЧАТОК 30-ТИХ РР. ХХ СТ.)**

Соціально-економічні і суспільно-політичні процеси призвели до серйозних змін в суспільних інститутах виховання, що справило значний вплив і на суспільний рух дітей. Поряд із занепадом традиційних структур виникають безліч різноманітних дитячих організацій, збільшується кількість релігійних, екологічних, патріотичних, спортивних та інших асоціацій дітей, відбувається їх організаційне самовизначення та сомоусвідомлення.

Проте на сучасному етапі розвитку суспільства процес розвитку дитячого руху відбувається складно: для його динамічного розвитку не вистачає досвіду, методичного забезпечення, кадрів тощо. При створенні нових дитячих організацій їх ініціатори нерідко йдуть на шляху механічного запозичення зарубіжного досвіду, без врахування історичних традицій своєї країни. В такій ситуації неможливо обійтися без детального і зваженого аналізу вітчизняної практики дитячого руху з тим, щоб забезпечити наступність зі всім позитивним, що накопичено у минулому [2, с. 3]. Серед означеного в даному контексті заслуговує на увагу проблеми піонерської роботи серед жовтеньят як один із важливих напрямів розвитку дитячого руху, зокрема висвітлення змісту та особливостей даного аспекту в період 20–30-х рр. ХХ ст.

Аналіз історико-педагогічних джерел засвідчує, що проблеми піонерської роботи серед жовтеньят активно досліджувалися вченими у 20–30-ті роки ХХ ст.

Аналітичні огляди дитячої періодики представлені у публікаціях дослідників періодичної преси (в тому числі дитячої) періоду 20–30-х років ХХ ст., серед яких М. Биковець, Л. Гострий, А. Журавський, С. Кільколик, В. Лір, М. Миронов, І. Петровський, О. Попов, В. Таран, Я. Чепіга та ін.

Першими дослідниками педагогічних часописів названого періоду були провідні педагоги, які співпрацювали з редакціями (А. Зільберштейн, Й. Зільберфарб, О. Попов, В. Таран, Я. Чепіга, В. Ястржембський та ін.) [13, с. 1].

Наступні періоди представлені науковими працями О. Адаменко (2010), С. Гармаш (1976), І. Зайченка (2002), В. Зябка (1987), Е. Панасенко (2001), К. Присяжнюка (1965), А. Пугач (2008), Н. Коляди (2010), які висвітлювали теоретичні аспекти проблеми дитячого руху [9, с. 63].

Як показав історіографічний аналіз джерел, на сьогодні відсутнє

цілісне дослідження з даної проблеми, що актуалізує цілісний аналіз проблеми піонерської роботи серед жовтенят на сторінках журналу «Дитячий рух» (1925–1934 рр.) – щомісячного органу Центрального бюро Комуністичного дитячого руху при ЦК ЛКСМУ, згодом – органу ЦК ЛКСМУ та Харківського обкому ЛКСМУ.

Тому метою статті є висвітлення проблеми піонерської роботи серед жовтенят у 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. на сторінках журналу «Дитячий рух» (1925–1934 рр.).

Дитячий рух – закономірне явище (свідченням чого є його походження, характер, цілі та роль, яку він відіграє в житті дитини), що розглядається поряд з іншими соціальними інститутами (сім'я, школа і т.д.) як засіб соціалізації, унікальний феномен соціально-громадянського виховання підростаючого покоління, як форма активного вираження дитинства, засіб заявити дорослим про дитячі потреби, проблеми, можливості, особливості, нагадати про себе, захистити свої права [9, с. 62].

Поняття «дитячий рух» зародилося у 10–20-х роках ХХ ст. в контексті зародження педагогіки дитячого руху – самостійної галузі знання, що вивчає сутність, закономірності, специфічні риси процесу виховання та розвитку особистості в дитячій організації. Її об'єктом є дитячий рух як специфічна форма виховання, предметом – процес виховання та розвитку особистості в дитячій організації. Це самостійна галузь педагогіки, наукове знання, об'єктом пізнання якого виступає рух як форма вияву соціальної активності дитинства, специфічний суб'єкт виховання підростаючого покоління [9, с. 62].

Дитячий рух як специфічний соціокультурний феномен на різних етапах становлення та розвитку має унікальний досвід, переосмислення якого з позицій сучасної теорії виховання, обґрунтування педагогічної концепції діяльності сучасних дитячих громадських структур у системі соціального виховання підростаючого покоління в нових соціокультурних умовах – основне завдання історико-педагогічного дослідження.

Протягом майже 10-річного періоду функціонування журнал був своєрідним органом дитячого руху в Україні: відображав актуальні проблеми становлення та розвитку дитячої комуністичної організації, виступав ініціатором та пропагандистом нових форм і методів роботи юних ленінців, висвітлював передовий досвід діяльності дитячого руху в Україні та за рубежем.

Рішення про створення журналу «Дитячий рух» було прийняте на засіданні Центрального бюро комуністичного дитячого руху 21 червня 1925 р. [9, с. 63]. У вступній статті «Від редакції» (перший номер журналу вийшов у жовтні 1925 р.) було сформульовано три основні завдання періодичного видання, нерозривно пов'язані із завданнями комуністичного виховання: по-перше, стати «знаряддям» творення системи комуністичного виховання та педагогіки-теорії дитячого комуністичного

руху; по-друге, «дати в руки» кожного працівника дитячого руху «ключ» до розв'язання практичних питань; по-третє, підвищити кваліфікацію масового керівника комуністичної дитячої організації, допомогти йому в самоосвіті [9, с. 63].

На різних етапах діяльності журналу його завдання змінювалися і корегувалися відповідно до політики держави, напрямів виховання та практичних потреб теоретико-методичного обґрунтування самого дитячого руху.

У системі діяльності дитячого руху важливу ділянку займала робота з жовтентами.

Перші групи жовтентів виникли ще в 1923 році. Тоді багато дітей, які не досягли піонерського віку, звертались до загонів з проханням дозволити їм стати піонерами. Вони з великим бажанням і задоволенням брали участь в усіх справах, до яких іноді їх залучали піонери. Згодом малюків почали об'єднувати в групи при піонерських загонах. Членів таких груп, на пропозицію московських піонерів, стали називати жовтентами на честь перемоги Великої Жовтневої Соціалістичної революції [10, с. 237].

У липні 1924 року VI з'їзд РЛКСМ, обговоривши чергові завдання дитячого руху, прийняв рішення створити при всіх піонерських загонах групи дітей молодшого віку – жовтентів – розробити для них закони та звичаї.

4 серпня 1924 року було затверджено розроблене Центральним бюро юних піонерів «Організаційне положення дитячої комуністичної організації юних піонерів імені тов. Леніна». В цьому документі вперше офіційно оголошувалося існування жовтентів, а їх діяльність визначалася як органічна частина діяльності дитячого руху [12, с. 116].

Після VI з'їзду комсомолу рух жовтентів почав помітно розширюватись. Так, скажімо, на 1 січня 1925 року на Україні налічувалося 15 тисяч жовтентів. Групи жовтентів утворювалися при піонерських загонах дитячих будинків, шкіл. Групу розбивали на ланки (згодом зірочки), за роботу яких відповідали піонерські ланки [12, с. 116].

Головне завдання роботи групи жовтентів – підготовка молодших школярів до вступу в піонерську організацію, виховання в них прагнення і готовності стати юними піонерами. Ця підготовка жовтентів починалася з першої зустрічі першокласників з піонерами [11, с. 21].

Аналіз публікацій журналу «Дитячий рух» (1925–1934 рр.) засвідчує, що проблеми роботи серед жовтентів активно досліджували тогочасні теоретики піонерроботи: А. Гуларій, В. Дюшен, М. Гімпелевич, П. Верлінська, В. Тирін, Г. Тарасевич, В. Блях, Т. Горбунцева, В. Глебов, Л. Стойчев, Л. Коган, М. Кальманович, П. Борщ та ін.

Серед наукових праць, які висвітлювали названу проблему, заслуговує на увагу праця В. Дюшена, який у своїй статті «Про роботу серед жовтентів» [7] наголошував на необхідності розробки точного

конкретного плану роботи серед жовтенят (плану, як проводити зібрання ланки, групи, які проводити бесіди, ігри тощо). Для прикладу, автор статті проаналізував досвід роботи Журавлійського Райкому (м. Харків), які вирішили особисто зайнятися питанням роботи серед жовтенят.

Для цієї роботи було виділено спеціальну групу товаришів, які на своєму організаційному засіданні намітили чергові завдання. Тобто, було запропоновано організувати постійний гурток для роботи поміж жовтенят, які б розробляли плани роботи та різні методичні й інструктивні положення; скликати час від часу (не більше одного разу на місяць) пленарні наради працівників серед жовтенят, для того, щоб заслуховувати на них загальні звіти щодо роботи серед жовтенят і розробляти окремі інструктивні матеріали [7, с. 13].

У статті подано примірний план роботи серед жовтенят, відповідно до якого було ухвалено:

- «1) Організаційно оформити групу – скласти список жовтенят, що бажали брати регулярну участь в роботі, до складу жовтенят зараховувати дітей не менше 7-ми років і не старших 10;
- 2) оформити склад ланкових – скласти списки ланок, ознайомити між собою всіх членів, та всю ланку з її ланковим, призначити точно місце, день, та годину заняття;
- 3) виділити з жовтенят помічників ланкових;
- 4) виділити по одному з жовтенят на роботу по санітарної комісії» [7, с. 14–15].

До обов'язків членів санітарної комісії гуртка входило: стежити за чистотою приміщення, щоб воно було перед заняттям провітрено, стежити за тим аби діти не залишалися на зборах у верхньому одязі і т.п.

Гурток визнавав необхідним проводити роботу серед жовтенят окремо від піонерів, щоб дати жовтенятам можливість проявити більше самостійності та щоб кожна організація мала змогу працювати по своєму плану.

Керівниками гуртка було запропоновано, щоб план кожного заняття ланки і групи складався з різних частин (розподіляючи її на бесіди, читання, ігри, пісні, заняття та екскурсії) щільно зв'язаних загальною темою [7, с. 16].

Крім того, враховуючи вік жовтенят, на засіданні гуртка було прийняте рішення не перевантажувати дітей бесідами, якими керівники намагалися якомога більше дати дітям відомостей політичного характеру. Запропоновано обмежити число бесід взагалі, чергуючи їх за різними питаннями, підбираючи теми, що стосуються життя жовтенят, їх роботи та що найбільше їх цікавить.

Керівники гуртка наголошували на необхідності проводити роботу з ручної праці, включаючи до цього матеріали бесіди або читання, складання заміток до стінгазет, плакатів.

Враховуючи, що більшість жовтенят навчалися в школі, керівники гуртка виробили такі правила, що передбачали так звану «ув'язку» піонерської організації зі школою:

- «1. Ватажок групи зв'язувався зі школою, в якій навчалися діти з його групи.
2. На педагогічних нарадах шкільних груп ватажок знайомив педагогів зі своїми планами роботи на найближчі місяці та знайомився сам зі шкільними планами.
3. Разом зі школою ватажок готувався до проведення політ кампанії, свят.
4. Ватажок групи домовлявся з педагогами про норми поведінки дітей та засоби впливу на них» [7, с. 16].

Організацію жовтенят можна було зустріти і при дитячих садках. Тому, робота керівників дитячих садків поділялася на дві частини: робота з групою жовтенят, що складалася з групи семирічок дитсадку та громадсько-політична робота піонерів в дитсадку.

Піонерзагін виділяв на цю роботу одну зі своїх ланок, яка регулярно (два рази на тиждень) відвідувала дитсадок і працювала в ньому напівланками по дві години кожного разу. Піонери організовували свою роботу так, щоб брати участь у загальному плані роботи дитсадку і разом з тим знайомити малюків з організацією та завданнями юних піонерів з життям та працею робочих і селян, з піонерськими іграми тощо.

Не менш важливої уваги при роботі з жовтенятами, на думку автора, заслуговує вивчення їх родини. Керівник гуртка повинен був знати життя дитини та її оточення, тому гурток запропонував працівникам серед жовтенят провести спостереження жовтенят вдома, для правильного підходу до дитини [7, с. 16].

Для того, щоб правильно зрозуміти стан роботи, зрозуміти переваги та недоліки роботи серед жовтенят, необхідно було проводити її облік. Для цього керівники гуртка:

- «1. Занотовували щоденник ланки, групи та ради ланкових.
2. Влаштовували куточки жовтенят, виставляли на них роботи, що були пророблені ланками та всією групою.
3. Здійснювали облік відвідування ланки та групи» [7, с. 17].

Підсумовуючи, автор статті подав зауваження до організації піонерської роботи серед жовтенят. Так, В. Дюшен наголошував на важливості серйозної підготовки керівників груп та керівників ланок до розробки точного конкретного плану для кожного ланкового та групового збору та його проведення.

При цьому В. Дюшен зазначав, що поданий план піонерської роботи серед жовтенят не є єдиним та обов'язковим. Проте кожна група могла вносити зміни до нього, змінювати теми бесід і місця проведення екскурсій. Цей план був поданий для того, щоб допомогти працівникам

дитячого руху щодо окремих питаннях методики роботи серед жовтенят.

Проблемою піонерської роботи серед жовтенят займалися і інші дослідники журналу «Дитячий рух». Питанню підготовки керівників жовтенят було присвячено статтю «Про керівників жовтенят» [1], в якій наголошувалося на важливості та великій відповідальності роботи керівників жовтенят.

Тому відповідальним за цю роботу обов'язково мав бути комсомолец, якому допомагали піонери [1, с. 48].

В статті зазначалось, що керівникам жовтенят необхідно серйозно зайнятися питанням педагогіки. Для цього в окрузі скликали наради керівників жовтенят, де висвітлювались широкі теоретичні і практичні питання виховання малих дітей. Активну участь у нарадах приймали педагоги та лікарі. Такі наради керівників жовтенят, які проходили дуже жваво та з великою цікавістю, мали гарні результати [1, с. 48].

На сторінках журналу «Дитячий рух» (1925–1934 рр.) вченими публікувалася рекомендована література для жовтенят. Так, наприклад, Т. Горбунцова у своїй статті «Що читати жовтенят» [4] проаналізувала роль літератури у вихованні дітей. Автор наголошувала, що дитяча література є одним із могутніх знарядь у вихованні дітей, оскільки книга закріплює набуті на практиці знання, досвід, дає дитині нові відомості, розкриває життя в його взаємовідносинах, художнім показом впливає на поведінку дитини, виховує нові якості в поведінці, стимулює до повчальних дій [4, с. 29].

У статті зазначалось, що діти жовтенятського віку вимагають «жвавої художньої подачі матеріалу», але не будь-яку книгу можна використовувати у вихованні жовтенят [4, с. 29]. Тому, автор подала рекомендації керівникам жовтенят щодо вибору літератури для дітей. Так, при підборі книг, автор радить, щоб керівник сам детально ознайомився зі змістом книги, проаналізував, чи відповідає вона настановам виховання, чи художня вона, чи відповідає віковим особливостям жовтенят.

Отже, проаналізувавши ряд публікації на сторінках журналу «Дитячий рух» (1925–1934 рр.), можна виділити такі основні аспекти піонерської проблеми роботи серед жовтенят у 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст.:

- кваліфікована підготовка керівників та вожатих до роботи з жовтенятами;
- розробка організаційних засад піонерської роботи з жовтенятами (точного конкретного плану роботи серед жовтенят і т.п.);
- взаємодія школи та піонерської організації;
- правильний добір форм та методів у роботі з жовтенятами;
- розробка та використання методичного забезпечення піонерської роботи з жовтенятами (правильний підбір літератури у вихованні жовтенят і т.п.).

Подальшого дослідження потребують такі аспекти проблеми, як вивчення особливостей роботи серед жовтенят на літній період, особливостей взаємодії школи та піонерської організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азік Про керівників жовтенят / Азік // Дитячий рух. – 1928. – № 10. – С. 48.
2. Басов М. Ф. Научно-педагогические аспекты исследования истории детского движения в России: методология, историография, источниковедение (нач. XX в. – 90-е гг.) : автореф. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13. 00. 01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Басов М. Ф. – М., 1997. – 22 с.
3. Гімпелевич М. Жовтенята влітку / М. Гімплієвич // Дитячий рух. – 1927. – № 5–6. – С. 49–50.
4. Горбунцова Т. Що читати жовтенят / Т. Горбунцова // Дитячий рух. – 1933. – С. 29–30.
5. Гуларій А. Організуйте роботу жовтенят / А. Гуларій // Дитячий рух. – 1925. – № 2. – С. 27.
6. Гуларій А. До питання про систему роботи з жовтенятами / А. Гуларій // Дитячий рух. – 1926. – № 3. – С. 5.
7. Дюшен В. Про роботу серед жовтенят / В. Дюшен // Дитячий рух. – 1927. – № 2. – С. 13–17.
8. Дюшен В. Деякі зауваження до роботи серед жовтенят на літню добу / В. Дюшен // Дитячий рух. – 1927. – № 5–6. – С. 2–4.
9. Коляда Н. М. Журнал «Дитячий рух» (1925–1934) – центр теорії та практики дитячого руху в Україні / Н. М. Коляда // Рідна школа. – 2009. – № 5–6. – С. 62–66.
10. Методика роботи піонерської дружини / за ред. І. А. Винниченка, В. А. Якубовського. – К. : «Радянська школа», 1970. – 319 с.
11. Панова Н. Учителю о работе с октябрятами / Н. Панова. – изд. 2-е, переработ. и доп. – М. : «Просвещение», 1972. – 176 с.
12. Піонерія України. 1917–1941 рр. : збірник / уклад. І. С. Вівілов – К. : «Молодь», 1979. – 320 с.
13. Пугач А. В. Проблеми підготовки вчителя до професійної діяльності в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-тих років ХХ століття) : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / А. В. Пугач. – К., 2008. – 20 с.
14. Робота поміж жовтенятами (тези доповіді т. Гуларія) // Дитячий рух. – 1925. – № 1. – С. 29.
15. Тарасевич Г. Робота жовтенят улітку / Г. Тарасевич // Дитячий рух. – 1931. – № 11. – С. 23.